

РОЗВИТОК ЗООТЕХНІЧНОЇ НАУКИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ОСОБИСТОСТІ

Рецензія на монографію

**ШУЛЬГА В. П. ТВОРЧА СПАДЩИНА ПРОФЕСОРА М. А. КРАВЧЕНКА
У СИСТЕМІ СЕЛЕКЦІЙНО-ПЛЕМІННОЇ СПРАВИ В ТВАРИННИЦТВІ
УСРР/УРСР (30-ті – перша половина 80-х років ХХ ст.) / наук. ред. д-ра с.-г.
наук, проф., акад. НААН В. А. Вергунова. Київ : ФОП Наталуха А. С., 2018.
468 с.**

У становлення селекційної науки у тваринництві України в 30-х – першій половині 80-х років ХХ ст. вагомий внесок зробив доктор сільськогосподарських наук, професор Микола Антонович Кравченко (1909–1986). З його іменем пов'язано розроблення основ лінійного розведення та породотворення в скотарстві, збереження та раціонального використання племінних ресурсів тощо. Незважаючи на значні здобутки вченого, комплексного вивчення його творчого доробку у вимірі розвитку селекційної науки в тваринництві України проведено ще не було. З огляду на це актуальність дослідження, проведеного В.П. Шульгою, не викликає сумніву, оскільки воно, з одного боку, сприятиме персоніфікації історії аграрної науки, а з іншого – реконструкції життєвого та творчого шляху талановитого вченого, узагальненню його внеску у розвиток галузевої дослідної справи та системи вищої фахової освіти України досліджуваного періоду.

Джерельна база дослідження охоплює опубліковані та неопубліковані документи центральних державних архівів України, м. Києва, галузевих архівів, наукові праці вчених у тваринництві, періодичні видання та інші матеріали, що дало змогу розв'язати поставлені дослідницькі завдання. У запропонованому дослідженні введено до наукового обігу низку маловідомих документів, матеріалів періодичних видань. Комплексно використано загальнонаукові, міждисциплінарні та історичні методи, методи джерелознавчого, архівознавчого та термінознавчого аналізу.

На нашу думку, позитивним моментом монографії є відтворення основних тенденцій і закономірностей розвитку селекційної науки та племінної справи в

УРСР досліджуваного періоду. В.П. Шульга переконливо показав, що період 1930–1941 років позначився одержавленням і централізацією галузі племінного тваринництва, формуванням первинної мережі племінних господарств і розплідників, запровадженням базових елементів племінної справи. У післявоєнні роки відбувалося розширення організаційної структури племінної служби. Для періоду 1958–1969 років характерне реформування системи племінної справи на основі організації нових організаційних одиниць. Періоди 1970–1978, 1979–1980 років пов'язані з переведенням галузі тваринництва на промислову основу, пошуком нових, більш ефективних організаційних форм племінної служби в Україні.

Дослідником встановлено, що період становлення наукового світогляду М.А. Кравченка пов'язаний з його навчанням на зоотехнічному факультеті Краснодарського сільськогосподарського інституту та в аспірантурі Тімірязєвської сільськогосподарської академії. На його формування визначальний вплив здійснили фундаментальні наукові праці відомих учених у галузі тваринництва: А.О. Малігонова, О.І. Смирнова, О.П. Бондаренка, Ю.Ф. Лискуна, Д.А. Кисловського, М.М. Завадовського. Як основний здобуток цього періоду розглядається захист його кандидатської дисертації, в якій вперше сформульовано принципи ведення селекційно-племінної роботи в умовах конкретного племінного господарства.

На нашу думку, досить обґрунтовано В.П. Шульга виділив два періоди наукової та педагогічної діяльності М.А. Кравченка. Перший із них охопив 1936–1965 роки і позначився домінуванням педагогічної, науково-організаційної, науково-виробничої форм діяльності. Пріоритетними формами наукової діяльності для 1966–1986 років були: науково-організаційна, педагогічна, науково-дослідна.

У монографії вперше детально систематизовано творчий доробок М. А. Кравченка за такими напрямками: теорія породи та породотворення; цілеспрямоване вирощування сільськогосподарських тварин; основи племінного добору та підбору тварин; оптимізація системи лінійного

розведення та методичні основи управління генеалогією породи; оцінка племінної цінності тварин; планування та організація племінної справи; селекційно-племінна робота з симентальською та білоголовою українською породами; обґрунтування схем і методик виведення вітчизняної м'ясної худоби; біологічні основи формування рекордної продуктивності тварин; шляхи та методи збереження і раціонального використання генофонду тварин.

Аналіз наукових пошуків професора М.А. Кравченка засвідчив, що він є автором багатьох теоретичних розробок, які знайшли широке практичне застосування в галузі тваринництва України. Учений розвинув системну концепцію породи, розробив основні принципи та положення розведення за лініями та родинами в тваринництві, які ґрунтуються на усвідомленні цілісності породи. Для узгодження племінної роботи з лініями та родинами обґрунтував п'ять типів лінійно-родинного підбору, запропонував схеми та варіанти їх застосування в умовах конкретних племінних господарств.

Представляється важливим те, що запроваджені М.А. Кравченком наукові підходи, зокрема системна теорія породи, методичні основи управління генеалогією породи, селекція на довічну продуктивність, обґрунтування ефективності використання тварин із рекордною продуктивністю, з'ясування механізму індивідуального розвитку тварин, використання міжпородного схрещування як результативного прийому реконструкції вітчизняного генофонду, сприяли становленню сучасних концепцій селекції сільськогосподарських тварин.

В.П. Шульга аргументував, що професор М.А. Кравченко є методологом селекції сільськогосподарських тварин. Особливого значення в системі селекційно-племінної роботи набули розроблені ним: методика побудови племінної роботи в конкретних умовах, методика побудови перехресно-групових родоводів, методика аналізу генеалогічних поєднань, методика вивчення і практика використання розведення за лініями, методика організації племінної роботи в племінних заводах. М.А. Кравченко є розробником програми, методичних рекомендацій зі створення нової породної групи м'ясної

худоби, методики створення української м'ясної породи великої рогатої худоби. Він є співавтором заводської лінії Вірного 8308 ЧС-925 в симентальській породі, придніпровського та чернігівського внутрішньопородних типів, української м'ясної породи.

Як один із позитивних моментів даного дослідження – виділення складових творчого доробку професора М.А. Кравченка, які доцільно використовувати як теоретичний і методологічний базис для розроблення сучасної стратегії ведення галузі: 1) теорія породи та породотворення; 2) теорія племінного добору та підбору; 3) система лінійного розведення та методи генеалогічного аналізу; 4) біологічні основи формування рекордної продуктивності сільськогосподарських тварин; 5) методи оцінки племінної цінності; 5) шляхи та методи збереження і раціонального використання племінних ресурсів та ін.

У монографії доведено, що М.А. Кравченку належить визначальний внесок у становленні організаційних основ племінної справи в УРСР. Учений розробив принципи формування племінної бази симентальської породи як основи для ефективного налагодження селекційно-племінної роботи. Координував діяльність 25-ти племінних заводів, 49-ти племінних радгоспів і більше ніж 600 племінних ферм. Проводив систематичний аналіз динаміки якісного складу племінних стад, встановлював бажаний тип тварин для подальшого розведення, розробляв систематику маточних стад, оцінював лінії, родини, визначав найбільш ефективні методи парування. Розробив основи перспективного планування, удосконалив принципи породного районування та породної стандартизації.

Як одна із форм творчих пошуків професора М.А. Кравченка, що здійснювалася у контексті розвитку селекції сільськогосподарських тварин, розглядалася його педагогічна діяльність. На основі вивчення архівних матеріалів встановлено, що дослідник ініціював організацію однієї з перших в УРСР кафедр розведення сільськогосподарських тварин при Київському ветеринарному інституті та зоотехнічного факультету УСГА, доклав зусиль до

здобуття ними статусу провідних галузевих науково-освітніх центрів УРСР. Сприяв активізації навчального процесу, підготовці навчально-методичної літератури, розгортанню комплексних наукових досліджень з селекції сільськогосподарських тварин на їх базі. Учений підготував одноосібно та у співавторстві низку підручників, посібників, програм і методичних вказівок з курсу розведення сільськогосподарських тварин та виробничої практики для зоотехнічних факультетів сільськогосподарських ВНЗ.

Дана монографія рекомендована для спеціалістів сільського господарства, дослідників історії аграрної науки, вчених у галузі тваринництва, студентів вищих та середніх сільськогосподарських навчальних закладів.

**Доктор біологічних наук, професор,
директор Центру досліджень з історії науки й техніки
ім. О.П. Бородіна, завідувач кафедри «Екологія та безпека
життєдіяльності на залізничному транспорті»
Державного економіко-технологічного
університету транспорту**

ПИЛИПЧУК О.Я.